

פרק ג' בחלקי הזהירות

הקומה הבסיסית של עבודת הזהירות היא לדעת ממה יש להיזהר. כלומר: להבין היטב מהו הטוב ומהו הרע. לאור ידיעה זו נכוון את מעשינו – נברור את המעשים הטובים מתוך הרעים ונחזק בכל עת המעשים הטובים שלנו, גם בזיכור הכוונה. המחבר מעניק לנו עצה שצריכה ללוות אותנו בכל עת: לחשוב מה אנו מרוויחים בקיום המצווה ביחס להפסד שאולי מתלווה אליה. ולעומת זאת, מה אנו מרוויחים מן העבירה ביחס להפסד שהיא מביאה לנו. חשבון צלול וכנה יוביל למסקנה שהמצווה מותרת טעם טוב בטווח הארוך ואילו העבירה מותרת בנו כאב וצער. בבסיס הכול, יש לזכור כי כל עוד לא ניקינו את עצמנו מן המשיכה ליצר ולא התגברנו עליו, המחשבה שלנו מוטה ולכן איננה אובייקטיבית.

הנה הרוצה לפקח על עצמו, שתיים הנה ההשקפות הצריכות לו. הראשונה, שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם והרע האמיתי שינוס ממנו, והשנייה, על המעשים אשר הוא עושה לראות אם הם מפלל הטוב או מפלל הרע. וזה בשעת מעשה ושלא בשעת מעשה. בשעת מעשה, שלא יעשה שום מעשה מבלי שישקל אותו במאזני זאת הידיעה, ושלא בשעת מעשה, שיעלה לפניו זכרון כלל מעשיו וישקל אותם כמו כן במאזני המשקל הזה לראות מה יש גם מהרע למען ידחה אותו ומה מן הטוב להתמיד בו ולהתחזק בו, ואם ימצא בהם מן הרע אז יתבונן ויחקר בשקלו איזה תחבולה יעשה לסור מן הרע ההוא ולטהר ממנו. ודבר זה הודיעונו חכמינו זכרונם לברכה באמרו (עירובין יג, ב), "נוח לו לאדם שלא נברא, ועכשו שנברא – יפשוט במעשיו, ואיכא דאמרי, משמש במעשיו". ותראה ששני הלשונות הם שתי אזהרות טובות ומועילות מאד, כי הנה הפשוט במעשים הוא לחקר על כלל המעשים ולהתבונן בו, הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו, אשר אינם הולכים על פי מצוות ה' וחקיו, כי כל אשר ימצא מאלה יבערם מן העולם, אף המשמוש הוא החקירה אפלו במעשים הטובים עצמם, לחקר ולראות היש בענינם איזה פניה אשר לא טובה, או איזה חלק רע שיצטרף להסירו ולבערו, והרי זה כמשמש בבגד – לבחון הטוב וחסד הוא, או חלש ובלוי, כן משמש במעשיו – לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי:

כלל הדבר, יהיה האדם מענו על מעשיו כלם ומפקחם על כל דרכיו שלא להניח לעצמו הרגל רע ומדה רעה, כל שכן עברה ופשע. והנני רואה צדק לאדם, שיהיה מדקדק ושיקל דרכיו דבר יום ביומו, פסוחרים הגדולים אשר יפלטו תמיד כל עסקיהם למען לא יתקלקלו, ויקבע עתים ושעות לזה, שלא יהיה משקלו עראי אלא בקביעות גדול, כי רב התולדה הוא. וחכמים זכרונם לברכה הורונו בפרוש צדק החשבון הזה, והוא מה שאמרו זה לשונם (בבא בתרא עח, ב), "על כן יאמרו המשלים באו חשבון" (במדבר כא, כז), "על כן יאמרו המושלים ביצרים בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה" וכו'. וזה כי העצה האמתית הזאת לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרים ומשלו בו, כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצרו אין עיניו רואות האמת הזאת, ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש והנה הוא כהולך בחשך שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם: והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (בבא מציעא פג, ב), "תשת חשך ויהי לילה" (תהלים קד, כ) – "זה העולם הזה שדומה ללילה".

ואמרי לה – ויש שאמרו. יפלו – ישקלו. רב התולדה – תוצאותיו רבות וגדולות.

הזהיר צריך שתי התבוננות

שני שלבים בבדיקת המעשים

סיכום היקף הזהירות

הוראת חז"ל: לחשב דרכינו בעולם

למזבח יומי
מאמרים

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

ביאורים

שלושה שלבים בזהירות:

השלב הראשון הוא לדעת מהי הדרך הטובה ומהי הדרך הרעה. לא מדובר על טוב זמני אלא על הטוב האמיתי, הנצחי. וכן על רע אמיתי וקבוע ולא רע מזדמן. לעתים קרובות המושגים מתהפכים וזה מקשה על בחירת הדרך. למשל, אם מציעים לאדם שזקוק לכסף לעבוד בשבת, הוא צריך לדעת מהו הטוב האמיתי לעומת הטוב הזמני. יתכן שאני ארויח הרבה כסף ויהיה לי טוב, אך צריך לדעת שהטוב הזה הוא לא טוב אמיתי אלא טוב רגעי וחולף. הדבר הופך לקשה יותר כאשר הדילמה היא יותר עדינה ודקה. למשל: להשתתף ביום חול בתוכנית שמוקרנת בשבת. יתכן שאומר שם דברי תורה ורוממות הנפש. והרי ממילא משהו אחר ישודר שם אז אולי אזכה כך את הרבים. הרבה נימוקים וסיבות יכולות להיות למה כן לעשות זאת, אך כל זה הוא לא הטוב האמיתי, הקבוע והנצחי.

לאחר שבררנו מהי הדרך הטובה והתחלנו לצעוד בנתיבה מגיע השלב הבא: **לבחון את המעשים הטובים בעצמם**. בתוך המעשים הטובים ישנם המון סיגים. יתכן שאדם עושה מעשה טוב אך מעורבבים בו מניעים שאינם טהורים. הוא נותן צדקה כדי לשדרג את המעמד החברתי שלו או כדי לזכות לתשומת לב, לקצור מחמאות ולהעלות את קרנו בעיני אנשים. יתכן שהוא עושה זאת גם כדי להשקיט את מצפונו המוסרי. כל אלו מניעים שאינם נובעים מתוך רצון טהור לעשות את רצון ה' ולדבוק בו. גם זה דורש זיכוך וניקוי.

השלב הבא הוא כבר שלב מעשי. **בתחבולות** עשה לך מלחמה. גם אם השגנו את טהרת הדרך והמעשים לא נגמרה המלחמה. יצר הרע, הנטיות החומריות אשר מקוננות בקרבנו, לא שוקטות ומנסות למשוך אותנו בכל עת לסור מדרך המלך. לא מספיקה המלחמה החזיתית והמאבקים ביצר הרע שמושך אותנו לעשות עבירות. דרושה כאן חוכמה מיוחדת. הרופא הכי טוב הוא זה שאומר לאנשי עירו איך להימנע ממחלות, מה שמכונה 'רפואה מונעת'. לפני שמגיעים למצב שבו אפשר ליפול – צריך להתחמק מהעניין ולא להיכנס למלחמה שהיא לעתים קשה מאוד ומועדת לנפילה. למשל: אדם מסוים גורם לך לכעוס – נסה כמה שיותר שלא להיפגש עימו. נכנס מישהו מבני המין השני לחדר – צא מיד כדי שלא להיכשל ביחוד. וכן על זה הדרך. זוהי האסטרטגיה שמורנו הרמח"ל משרטט לנו לזכות בניצחון במלחמה.

הרחבות

1. הסרת הסיגים מהמעשים הטובים

וְלָרְאוֹת הַיֵּשׁ בְּעֵינֵינוּ אֵיזָה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה. הרמח"ל מדגיש שגם בתוך המעשים הטובים יש לפשפש ולבדוק אם בפרטי הפרטים יש נטיה שלילית. ה"חפץ חיים" כותב (שמירת הלשון, שער התבונה פרק ד) שעל פי מידת הדין מעשה כזה שאינו נקי לגמרי מכל סיג אינו יכול להחשב כלל כמצוה בחשבון של מעלה ורק בזכות מידת הרחמים שצרפה הקב"ה בחסדו בשעת הבריאה, גם מעשים כאלו נכנסים בחשבון בית דין של מעלה.

2. חשבון נפש יומי

שְׁיֵהֵי מְדַקְדֵק וְשׁוֹקֵל דְרָכָיו דָּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ. כבר ראינו לעיל (יב כסלו) שהראשונים מסכימים לשיטת הרמח"ל לבצע חשבון נפש בכל יום. למשל, הרבינו יונה כתב (שערי תשובה שער ב אות יד): "ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בחדריו, ולחפש דרכיו ולחקור". כן כתב בעל "מאור ושמש" ר' קלונימוס קלמן (הפטרות שבת תשובה): "ואם כה יעשה ימים על ימים בכל עת ובכל שעה, גם בעת אשר יתהלך בחוץ לעסוק עסקיו". כן הדגיש רבי נחמן מברסלב את חשיבות ההתמדה היומית (ליקוטי מוהר"ן תנינא כה).

אמנם יש שהדגישו פחות את החשיבות של ההתבוננות באופן יומי ורק ציינו את הקביעות שלה, כדוגמת ספר חרדים (מובא בביאור הלכה סימן תקע"א דיבור המתחיל ת"ח): "אך יום אחד מן השבוע", וכן רבי יהודה הלוי (ספר הכוזרי מאמר שלישי אות ה) המציין את המעלה של ההתבוננות והתשובה בשבתות ובראשי חדשים.

שאלות לדין

האם תוכל לזהות אדם שרגיל להתבונן על מעשיו בקביעות? מדוע קשה לנו לעשות 'התבוננות'? האם יש לה גם חיסרון?

למדת יומי

מאמר

בשיתוף:

www.yeshiva.org.il

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il